

Wiesław Jamrożek
UAM, Poznań

Ogólnopolski Kongres Dziecka z 1938 roku – niedoceniane wydarzenie pedagogiczne Drugiej Rzeczypospolitej

Ogólnopolski Kongres Dziecka, który odbył się w Warszawie w dniach 2-4 października 1938 roku był jeszcze do niedawna skromnie prezentowany w polskiej literaturze. Był jednak punktem kulminacyjnym ówczesnych działań podejmowanych dla „zmobilizowania całego społeczeństwa do walki o prawa dziecka oraz przyspieszenia prac ustawodawczych i budowy nowoczesnego systemu opieki nad dzieckiem”.

W przyjętych przez Kongres wnioskach podkreślano m.in., że należy rozwijać wszystkie instytucje, które mogłyby przyjąć z pomocą rodzinie.

Kongres stanowił doskonałą okazję do konfrontacji stanu i potrzeb opieki nad dzieckiem w Polsce międzywojennej. Umożliwił prezentację stanowisk i poglądów w kwestii dziecka – w szerokim zakresie problemowym – wielu środowiskom i podmiotom. Na drodze ewentualnym próbom wdrażania programów zmian i poprawy sytuacji dziecka nakreślonym podczas Kongresu stanął jednak wybuch drugiej wojny światowej.

Dużą rolę w rozwoju myśli i praktyki edukacyjnej w Polsce międzywojennej odegrały kongresy i zjazdy pedagogiczne zwoływane w tym czasie przez środowiska nauczycielskie i związanych z nimi teoretyków edukacji. Chodzi tutaj o: Ogólnopolski Zjazd Oświatowy w Warszawie, urządzony w dniach 14-17 kwietnia 1919 roku (który przeszedł do historii – ze względu na jego znaczenie w określeniu podstaw budowanego wówczas systemu edukacji narodowej – pod nazwą Sejmu Nauczycielskiego), Pierwszy Kongres Pedagogiczny – zorganizowany w Poznaniu w dniach 8-10 lipca 1929 roku (podczas trwania Powszechnej Wystawy Krajowej), Drugi Kongres Pedagogiczny – odbyty w Wilnie w dniach 4-8 lipca 1931 roku, Trzeci Kongres Pedagogiczny – zorganizowany we Lwowie w dniach 17-21 czerwca 1933 roku, Czwarty Kongres Pedagogiczny – obradujący w Warszawie w dniach 27-29 maja 1939 roku (w obliczu narastającego zagrożenia ze strony Niemiec hitlerowskich). Na tle tych kongresów wyjątkowe znaczenie posiadał Ogólnopolski Kongres Dziecka, który odbył się w Warszawie w dniach 2-4 października 1938 roku i który różnił się zdecydowanie (zarówno swoją genezą, jak i charakterem) od „typowych” kongresów pedagogicznych II RP, organizowanych przez związkowy ruch nauczycielski. Niestety był on jeszcze do niedawna skromnie prezentowany w polskiej literaturze. W powojennej historiografii pedagogicznej stosunkowo dużo uwagi poświęcił mu – jako pierwszy – dopiero Marian Balcerek, w książce traktującej o rozwoju opieki nad dzieckiem w Polsce międzywojennej (Balcerek, 1978). Właściwie pierwszą większą pracą na temat Kongresu

Dziecka z 1938 roku jest publikacją Marii Jolanty Żmichrowskiej z 2007 roku, będąca próbą przedstawienia zarówno genezy Kongresu, jak i jego przebiegu oraz rezultatów (Żmichrowska, 2007)¹.

Pierwszy Ogólnopolski Kongres Dziecka był – jak słusznie to zauważa przywołany powyżej autor – punktem kulminacyjnym ówczesnych działań podejmowanych dla „zmobilizowania całego społeczeństwa do walki o prawa dziecka oraz przyspieszenia prac ustawodawczych i budowy nowoczesnego systemu opieki nad dzieckiem” (Balcerek, 1978, s. 278). Zdaniem inicjatorów zwołanie Kongresu było wręcz koniecznością, bowiem – jak pisał o tym przewodniczący Komitetu Organizacyjnego, Stanisław Dobrowolski – dzieciom w Polsce jest źle i trzeba je ratować. Stawił on przed tym zgromadzeniem zadanie „przesunięcia interesów dziecka bardziej na czoło polskiej rzeczywistości” (Dobrowolski, 1937, s. 1-4).

Zadania Kongresu jeszcze bardziej konkretnie określił Stanisław Papuziński, znany wówczas działacz opieki nad dzieckiem: „Kongres ma przyczynić się do zmniejszenia dystansu między uznanymi hasłami i zasadami z jednej strony a rzeczywistością z drugiej... ma być nie uroczystym zgromadzeniem, lecz spotkaniem ludu pracy i zebraniem roboczym”. Twierdził dalej: „Rozważyć te głębokie niedomogi i przedstawić główne kierunki dróg ostatecznej realizacji starych, uznanych, posiwiatyłych już zasad – oto jak sobie wyobrażamy zadania kongresu” (Balcerek, 1978, s. 278-279; Żmichrowska, 2007, s. 54-55).

W tym kontekście należy przypomnieć, że Kongres był przygotowywany, a następnie zwołany w czasie pokonywania przez państwo polskie następstw wielkiego kryzysu ekonomicznego (trwającego w Polsce dłużej niż w innych krajach) i związanego z nim – w dużej mierze kryzysu szkolnego. Kryzys gospodarczy pociągnął za sobą radykalne pogorszenie sytuacji dziecka, zwłaszcza jego warunków bytowych. Warunki te i brak odpowiedniej opieki higieniczno-lekarskiej były przyczyną m.in. wysokiej śmiertelności dzieci, zwłaszcza w pierwszych miesiącach ich życia. Na przykład w 1932 roku z liczby 712 tys. żywo urodzonych zmarło przed 11 miesiącem życia ok. 14% niemowląt (Balcerek, 1978, s. 206). Wzrastała liczba dzieci pozbawionych opieki, młodocianych włóczęgów i bezdomnych. Obniżeniu ulegał poziom realizacji obowiązku szkolnego. Na skutek zaniedbań w dotychczasowej polityce oświatowej państwa, zmniejszających się możliwości finansowania inwestycji szkolnych oraz dającego o sobie znać w tym czasie wyżu demograficznego brakowało dostatecznej ilości izb szkolnych. Jak pisze M. Balcerek „w wielu obwodach szkolnych zaczęto przyjmować dzieci dopiero od 8 roku życia, w niektórych zwalniano uczniów z obowiązku szkolnego już w wieku 13 lat, aby zapewnić miejsca w ławkach szkolnych nowym rocznikom” (Balcerek, 1978, s. 221). Duża część dzieci uczęszczająca do szkoły była niedożywiona, w konsekwencji niezdolna do wysiłku umysłowego i pracy szkolnej, pozbawiona stosownej odzieży i obuwia, niezbędnych przyborów szkolnych. Wspominany kryzys szkolny objawiał się przede wszystkim wzrastającą liczbą dzieci przebywających poza szkołą. W roku 1928/1929 poza szkołą znajdowało się jeszcze ok. 121 tys. dzieci, ale w roku 1932/1933 już ponad 737 tys., a w 1935 r. (wg obliczeń ZNP) – ok. 1 mln (Balcerek, 1978, s. 222; Jamrózek 2008, s. 122).

Sytuacja dziecka wraz z wychodzeniem Polski z kryzysu gospodarczego ulegała poprawie, ale wiele środowisk nie zadowalały działania podejmowane przez państwo i zmiany w lansowanej przez nie polityce

¹ W tym kontekście można wspomnieć jeszcze wcześniejszą rozprawę autorki pt. *Formy opieki nad dzieckiem w świetle uchwał i postulatów Pierwszego Ogólnopolskiego Kongresu Dziecka*, wydanej w 2004 r. nakładem Wyższej Szkoły Menadżerskiej w Legnicy.

socjalnej i oświatowej. W roku, w którym toczyły się obrady Kongresu Dziecka, ponad 570 tys. dzieci w wieku szkolnym – jak podkreślała to w swoim kongresowym referacie Helena Radlińska – nadal przebywało poza szkołą (Pierwszy..., *Przegląd...* 1938, nr 11, s. 263).

Rzeczywistym przewodniczącym Komitetu Organizacyjnego Kongresu Dziecka (skupiającego przedstawicieli władz rządowych i organizacji społecznych), a następnie jednym z wiceprezesów Komitetu Wykonawczego Kongresu (podczas jego trwania), był – jak zostało to już wspomniane powyżej – Stanisław Marian Dobrowolski, znany w Polsce międzywojennej teoretyk i praktyk wychowania, związany własną twórczą działalnością wychowawczą z pedagogicznym nowatorstwem Drugiej Rzeczypospolitej (Jałmużna, 2003, s. 712-715; Eksperymenty..., 1963, s. V-VI i in.). Oficjalnie został zorganizowany z inicjatywy Stowarzyszenia Uczestników Walki o Szkołę Polską (Żmichrowska, 2007, s. 57) i był w istocie – jak można stwierdzić to już na wstępie – udaną próbą połączenia wysiłków różnych instytucji i osób, którym bliskie były sprawy dziecka i – dodajmy – przy dużym poparciu czynników państwowych i samorządowych. Brało w nim udział ok. 1500 przedstawicieli świata nauki, nauczycielstwa, działaczy społecznych, samorządowych, państwowych, reprezentantów ok. 60 organizacji i instytucji społecznych (Balcerek, 1978, s. 279).

Obrady Kongresu otworzył gen. dr Stefan Hubicki, przewodniczący Komitetu Wykonawczego (Żmichrowska, 2007, s. 70). W imieniu władz rządowych zabrał głos były premier i aktualny Minister Pracy i Opieki Społecznej, Marian Zyndram-Kościałkowski. Stwierdził, że Kongres odbywa się w momencie historycznie ważnym dla naszego narodu. Podkreślając dotychczasowy dorobek Rzeczypospolitej w zakresie opieki nad dzieckiem, przyznawał zarazem, iż „są jeszcze bardzo znaczne braki. Są dzieci, którym dzieje się krzywda i którym brak jest tkliwego uczucia, gdyż za wiele ludzi dorosłych zapomina o dziecku” (Ogólnopolski Kongres..., *Życie Młodych* 1938, nr 11, s. 355).

Zasadnicze referaty podczas Pierwszego Ogólnopolskiego Kongresu Dziecka dotyczyły dwóch głównych tematów: stosunku społeczeństwa dorosłych do dziecka i podstawowych praw dziecka. Pierwszy problem został ujęty w trzech tzw. generalnych referatach. Wygłosili je: Stanisław Dobrowolski („Dziecko i człowiek dorosły”), Wanda Szuman i Józef Czesław Babicki (na ten sam temat „Dziecko w rodzinie”), Stanisław Gołąb („Dziecko w polskim prawie rodzinnym”) (Pierwszy Ogólnopolski ..., *Przegląd Społeczny* 1938, nr 11, s. 262). Pierwsi trzej referenci przedstawili uczestnikom kongresu „podstawowe potrzeby dzieci i młodzieży i wskazali na konieczność zapewnienia każdemu dziecku opieki najpierw w rodzinie, a dopiero później przez rozwój różnorodnych form pomocy i opieki nad dzieckiem” (Balcerek, 1978, s. 279). S. Dobrowolski podkreślał, zgodnie z ideami nowego wychowania, „że dziecko jest różne, ma swój własny świat wewnętrzny, wymaga specjalnych warunków”. W. Szuman stwierdziła jednoznacznie, „że najlepiej prowadzony zakład wychowawczy nie może zastąpić nawet niedoskonałej rodziny, która stwarza najkorzystniejsze warunki wszechstronnego i harmonijnego rozwoju dziecka”. Z kolei J.C. Babicki postulował, aby „dobrą rodzinę otoczyć opieką, braki jej uzupełnić przez odpowiednie pomocnicze instytucje wychowawcze i podnosić do poziomu odpowiedniego drogą propagandy i poradnictwa” (Ogólnopolski Kongres..., *Życie Młodych* 1938, nr 11, s. 356).

Szeroką dyskusję podczas obrad Kongresu wywołał referat Stanisława Gołąba nt. „Dziecka w polskim ustawodawstwie rodzinnym”. Jego autor przedstawił w nim podstawowe założenia najnowszych projektów polskiego prawa rodzinnego, uwzględniających między innymi zrównanie prawne dzieci pozamatżeńskich z dziećmi ślubnymi (Ogólnopolski..., *Życie Młodych* 1938, nr 11, s. 357).

Z referatem generalnym w kwestii „prawo dziecka do szkoły”, który był następnie przedmiotem ożywionej dyskusji, wystąpiła wspomniana Helena Radlińska (ze względu na chorobę autorki referat ten przedstawił J.C. Babicki). Twórczyni polskiej pedagogiki społecznej podkreśliła, że obowiązek szkolny nałożony na wszystkie dzieci „nadaje im właściwe stanowisko jako obywatelom w społeczeństwie”. Jej zdaniem wiele dzieci nie uczęszczało do szkoły ze względu na trudne warunki bytowe, że część z nich (w środowisku wiejskim) zmuszona była pracować od najmłodszych lat, że wiele też dzieci było poza szkołą, bo tej w ogóle nie było (Pierwszy Ogólnopolski Kongres..., *Praca i Opieka Społeczna*, s. 470-471).

Z drugim podstawowym zagadnieniem Kongresu związane były także wystąpienia Edmunda Godlewskiego (nt. „Dziecko i człowiek dorosły”, podkreślającego zwłaszcza prawa dziecka chorego) i Anny Walickiej-Chmielewskiej (nt. „Prawa dziecka do zabawy i wczasów dziecięcych”).

Na kończącym Kongres zebraniu plenarnym Wanda Wójtowicz-Grabińska przedstawiła referat nt. „Dziecko przedmiotem troski świata”. W nawiązaniu do tytułu dzieła E. Key z początków dwudziestego stulecia „starła się dać odpowiedź na postawione przez siebie pytanie: Czy słusznie wiek XX nazywany został wiekiem, dziecka?” (Żmichrowska, 2007, s. 78).

Uczestnicy Kongresu, poza udziałem w obradach plenarnych, pracowali także w sześciu komisjach odpowiadających zasadniczym tematom: „dziecko i człowiek dorosły”, „dziecko w rodzinie”, „prawo dziecka do szkoły”, „zdrowie dziecka”, „dziecko w polskim prawie rodzinnym”, „prawo dziecka do zabawy i wczasy dziecięce” (Ogólnopolski Kongres ..., *Życie Młodych* 1938, nr 12, s. 391-393; Żmichrowska, 2007, s. 79-88). Bardzo aktywny udział w pierwszej komisji zaznaczyli: Maria Bobrowska (podkreślająca potrzebę współdziałania szkoły i domu), Maria Dzierzbicka (podejmująca zagadnienie kary i przeciwstawiająca się karze fizycznej), Aleksander Kamiński (występujący z referatem nt. „Stosunku młodzieży do dziecka”), Halina Krahelska, delegatka Robotniczego Towarzystwa Opieki nad Dziećmi w Łodzi (domagająca się poprawy warunków materialnych „warstw robotniczych i wiejskich” jako zasadniczej podstawy pomocy dzieciom). W drugiej komisji swoje referaty przedstawiali: s. Barbara Żulińska (nt. wychowania religijnego w rodzinie), Marian Wachowski (nt. „dziecka w grupie patriarchalnej”), Antoni Heilpern (nt. osłabienia więzi rodzinnych) i J. Szymański (nt. „alkoholizm i dziecko”). W trzeciej komisji problemowej aktywnie uczestniczyli m.in.: Bronisław Chróścicki (zabierając głos nt. form pomocy w realizacji obowiązku szkolnego) i Maria Grzywak-Kaczyńska (nt. opieki psychologicznej i opieki społecznej nad dzieckiem). W komisji obradującej na temat zdrowia dziecka swoje referaty wygłosili m.in. Władysław Szenajch (o „opiece szpitalnej” nad dzieckiem), Szymon Starkiewicz (o „opiece sanatoryjnej”), Kazimierz Dąbrowski (o higienie psychicznej), Aleksander Szczygieł (o żywieniu dzieci i młodzieży). W ostatniej komisji własne referaty prezentowali m.in. Janina Doroszevska (nt. zabawek dziecka) i Stanisław Tazbir (nt. akcji letniej). W komisji dotyczącej „dziecka w polskim prawie rodzinnym” nie wygłoszono żadnych dodatkowych referatów. Za podstawę do dyskusji

przyjęto referat S. Gołbą (Pierwszy Ogólnopolski ..., *Przegląd Społeczny*, nr 11, s. 266-268, nr 12, s. 288-294; Żmichrowska, 2007, s. 83).

Należy także odnotować, że podczas Kongresu odbyła się również konferencja w sprawie dziecka polskiego za granicą. Dyskusję na niej zagał Bronisław Helczyński, a kolejne referaty przedstawili: Zofia Żukiewiczowa (o przedszkolach jako podstawie wychowania narodowego dziecka polskiego za granicą), Gustaw Sudnicki (o dziecku polskim w szkole za granicą), Adam Bojanowski (o dziecku polskim za granicą w życiu pozaszkolnym) (Pierwszy Ogólnopolski ..., *Przegląd Społeczny*, nr 12, s. 294)

W toku dyskusji i obrad Kongresu podkreślano, że wychowanie dziecka powinno przebiegać w zdrowej fizycznie i moralnie rodzinie, a sama rodzina winna być otoczona opieką władz i społeczeństwa (postulowano zarazem ułatwienie odbierania władzy rodzicielskiej rodzicom dopuszczającym się wobec dziecka czynów lub zaniedbań zagrażających jego dobru fizycznemu czy moralnemu). Zwrócono również uwagę na sytuację matki pracującej, jej przeciążenie obowiązkami i potrzebę tworzenia instytucji pomocniczych (żłobków, przedszkoli). Żądano odpowiedniej, powszechnej opieki higieniczno-lekarskiej nad macierzyństwem i małym dzieckiem. Występowano przeciwko upośledzeniu w dotychczasowym ustawodawstwie dzieci zrodzonych poza małżeństwem (domagając się, omawianego już przez S. Gołbą, zrównania prawnego dzieci nieslubnych ze ślubnymi). Proponowano wprowadzenie uproszczeń proceduralnych przy egzekwowaniu alimentów dla matek i dzieci porzuconych przez ojca, utworzenie specjalnego funduszu macierzyńskiego, ułatwiającego opiekę nad matką i dzieckiem w pierwszych latach jego życia (Pierwszy Ogólnopolski..., *Przegląd Społeczny* 1938, nr 11, s. 263-267, nr 12, s. 288 i in.; Pierwszy Ogólnopolski..., *Praca i Opieka Społeczna* 1938, nr 4, s. 470 i in.; Ogólnopolski Kongres..., *Życie Młodych* 1938, nr 11, s. 353-359, nr 12, s. 393 i in.).

W przyjętych przez Kongres wnioskach podkreślano, że należy rozwijać wszystkie instytucje, które mogłyby przyjąć z pomocą rodzinie. Domagano się zatem organizowania wspomnianych żłobków, stacji opieki stałej i lotnej (zarówno w miastach, jak i na wsi), ogródków jordanowskich, a przede wszystkim upowszechnienia zinstytucjonalizowanego wychowania przedszkolnego (poprzez zapewnienie rozwoju sieci bezpłatnych przedszkoli - zorganizowanej równoległe do sieci istniejących szkół powszechnych) (Ogólnopolski Kongres..., *Życie Młodych* 1938, nr 11, s. 353-359). Zwrócono uwagę na zabezpieczenie powszechnej opieki higieniczno-lekarskiej nad dziećmi, produkcji odpowiednich – odpowiadających psychice dziecka – zabawek i filmów. Żądano także tworzenia przedszkoli dla dzieci polskich poza granicami kraju (Ogólnopolski..., *Życie Młodych*, nr 11, s. 396).

W wystąpieniach i dyskusji podkreślano, że aby obowiązek szkolny mógł być realizowany, niezbędne jest dostarczanie ubogim uczniom pomocy, m.in. w zakresie odzieży i żywienia. Na tym Kongresie Związek Nauczycielstwa Polskiego wysunął żądania dotyczące m.in.: podnoszenia stopnia organizacyjnego szkół powszechnych, zwiększenia stanowisk nauczycielskich w tych szkołach, rozbudowy państwowych szkół średnich ogólnokształcących (z uwzględnieniem potrzeb małych miast i wsi) i szerokiego udostępnienia szkoły średniej wszystkim dzieciom dzięki uruchomieniu specjalnego funduszu stypendialnego oraz przygotowaniu i realizacji planu budowy internatów i burs szkolnych (Wnioski ZNP ..., *Głos Nauczycielski* 1938, nr 7, s. 112).

Podczas obrad pojawiały się także znane już postulaty dotyczące zapewnienia dzieciom, również w wieku szkolnym, właściwej opieki higieniczno-lekarskiej i psychologicznej (tworzenie sieci lekarzy szkolnych i poradni,

organizacja wczasów dziecięcych, kolonii letnich). Uważano za konieczne „dostarczanie szkołom przez samorządy boisk do gier i zabaw oraz uwzględnianie przy budowie szkół sal gimnastycznych i natrysków”. Konstatowano potrzebę szerokiej rozbudowy poradnictwa zawodowego (znalazło to miejsce również w przywoływanych wnioskach ZNP) (Ogólnopolski ..., *Życie Młodych* 1938, nr 12, s. 395; Wnioski ZNP..., s. 112),.

W trakcie obrad Kongresu podejmowano również problematykę opieki nad dziećmi niepełnosprawnymi. Wielokrotnie poruszonym tematem było tworzenie szkół specjalnych (zwłaszcza na wsi), w tym zakładów wychowawczo-leczniczych dla dzieci niepełnosprawnych intelektualnie, dzieci głuchoniemych, ociemniałych. Zwrócono uwagę również na dzieci przewlekle chore lub chorujące długo, które nie powinny być pozbawione nauki szkolnej (np. w referacie wspomnianego E. Godlewskiego) (*Pierwszy ..., Przegląd Społeczny* 1938, nr 12, s. 292; Ogólnopolski ..., *Życie Młodych* 1938, nr 11, s. 356).

Zajmowano się też opieką nad dzieckiem opuszczonym i moralnie zaniedbanym. Stan opieki tego typu przedstawił w jednym z fragmentów swego przemówienia – wygłoszonego, jak zostało to już wspomniane, w imieniu władz państwowych – Minister Pracy i Opieki Społecznej, Marian Kościółkowski. „Państwo – mówił – utrzymuje 42 000 dzieci w zakładach opiekuńczych i 10 000 w rodzinach zastępczych”. W dyskusji podkreślano, że w sytuacji, kiedy rodzina nie może zapewnić swojemu potomstwu odpowiednich warunków wychowawczych – tak samo jak w przypadku dzieci osieroconych lub opuszczonych – należy je kierować do rodzin zastępczych. W przyjętych na Kongresie Dziecka wnioskach domagano się w konsekwencji – jako „zadania wymagającego jak najszybszego załatwienia” – zakładania domów wychowawczych, szukania rodzin zastępczych, ale pozostających na odpowiednim poziomie moralnym i etycznym” (*Pierwszy ..., Przegląd Społeczny* 1938, nr 12, s. 290-291; Ogólnopolski ..., *Życie Młodych* 1938, nr 11, s. 355).

Charakterystyczny był fakt, że kiedy podejmowano problem optymalnego modelu instytucji opiekuńczej dla dzieci opuszczonych – co jest zgodne ze współczesną tendencją w zakresie opieki całkowitej nad dzieckiem – preferowano instytucję rodziny zastępczej. Podkreślano także znaczenie wykorzystywania wzorów życia rodzinnego w wychowaniu zakładowym. Związane to było z podkreślaną w czasie Kongresu, szczególnie przez Józefa Czesława Babickiego, tezę o podstawowej roli rodziny w wychowaniu i w rozwoju dziecka.

Na Kongresie Dziecka poruszono również problem opieki nad młodzieżą w wieku poszkolnym. W tym zakresie eksponowano potrzebę organizacji szerokiej sieci specjalnych świetlic i klubów dla młodzieży. Rozważano nawet celowość utworzenia ósmej klasy w szkołach powszechnych dla młodzieży przed osiemnastym rokiem życia, w której zajmowano by się jej przygotowaniem zawodowym (Ogólnopolski ..., *Życie Młodych* 1938, nr 11, s. 358, nr 12, s. 392). Domagano się także szerszego rozwoju szkolnictwa doksztalającego.

Obradom Ogólnopolskiego Kongresu Dziecka towarzyszyła wystawa „Dziecko w Polsce”. Jej celem było „zobrazowanie stanu opieki nad dzieckiem w Polsce, plastyczne przedstawienie zagadnień poruszanych na Kongresie oraz rozpropagowanie ich wśród najszerszych mas ludności” (cyt. za Żmichrowska, 2007, s. 91). Wystawę zwiedziło w sumie 36 tys. osób (Żmichrowska, 2007, s. 93).

Kongres stanowił doskonałą okazję do konfrontacji stanu i potrzeb opieki nad dzieckiem w Polsce międzywojennej. Umożliwił prezentację stanowisk i poglądów w kwestii dziecka – w szerokim zakresie problemowym – wielu środowiskom i podmiotom, w i tym o radykalnej, lewicowej orientacji społecznej. Można w tym miejscu

wspomnieć na przykład, iż w jego obradach uczestniczyli przedstawiciele Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci (związanego z ówczesnym obozem socjalistycznym), czy reprezentanci – radykalizującego się i coraz bardziej opozycyjnego wobec władz państwowych – Związku Nauczycielstwa Polskiego. Na Kongresie wytyczono katalog najpilniejszych zadań i zaproponowano szereg – często brzmiących bardzo współcześnie – rozwiązań dotyczących pomocy dziecku i opieki nad nim. Rezultaty obrad Kongresu Dziecka nie zostały jednak zweryfikowane w rzeczywistości w bliskiej perspektywie czasowej po jego zakończeniu. Do wielu problemów, czy idei zgłaszanych podczas tego Kongresu powracano w następnym roku podczas IV Kongresu Pedagogicznego (w maju 1939 r.). Na drodze ewentualnym próbom wdrażania programów zmian i potrawy sytuacji dziecka nakreślonym podczas tych zebrań stanął jednak wybuch drugiej wojny światowej. W latach wojny i okupacji (zarówno niemieckiej, jak i sowieckiej) na czoło wysunęła się walka – prowadzona często w dramatycznych okolicznościach i niejednokrotnie poza dotychczasowymi granicami Drugiej Rzeczypospolitej – o ratowanie dziecka, o jego biologiczne przetrwanie.

Bibliografia

- Balcerek M. (1978). *Rozwój opieki nad dzieckiem w Polsce w latach 1918-1939*, Warszawa: PWN.
- Dobrowolski S. (1937). Przygotowanie do Kongresu Dziecka. *Opiekun Społeczny*, nr 5.
- Eksperymenty pedagogiczne w Polsce w latach 1900-1939* (1963). Wstęp B. Suchodolskiego. Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Jałmużna T. (2003). Dobrowolski Stanisław Marian. W: T. Plich (red.) *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T. I. Warszawa: „Żak”.
- Jamrożek W. (2008). Praktyka i myśl edukacyjna Drugiej Rzeczypospolitej – w 90 rocznicę odzyskania niepodległości. *Biuletyn Historii Wychowania*, 24.
- Ogólnopolski Kongres Dziecka (1938). *Życie Młodych*, 11.
- Ogólnopolski Kongres Dziecka (1938). *Życie Młodych*, 12.
- Pierwszy Ogólnopolski Kongres Dziecka (1938). *Przegląd Społeczny*, 11.
- Pierwszy Ogólnopolski Kongres Dziecka (1938). *Przegląd Społeczny*, 12.
- Pierwszy Ogólnopolski Kongres Dziecka (1938). *Praca i Opieka Społeczna*, 4.
- Wnioski ZNP zgłoszone na Kongres Dziecka (1938). *Głos Nauczycielski*, 7.
- Żmichrowska M.J. (2004)., Formy opieki nad dzieckiem w świetle uchwał i postulatów Pierwszego Ogólnopolskiego Kongresu Dziecka. Legnica: Wyższa Szkoła Menadżerska w Legnicy.
- Żmichrowska M. J. (2007). *Pierwszy Ogólnopolski Kongres Dziecka: 2-4. X. 1938*. Częstochowa: Częstochowskie Wydawnictwo Naukowe.

Summary

**The All-Polish Congress on the Child of 1938 – an undervalued pedagogical event
of the Second Polish Republic**

Until recently, there has been relatively little research on the all-Polish Congress on the Child that was held in Warsaw on 2-4 October, 1938. It was a climax of the actions undertaken at that time “to mobilize the whole society for struggling for children’s rights and to accelerate legislative works and the foundation of the modern child welfare system.”

The conclusions accepted by the Congress stressed, among other things, that all the institutions that can aid the family should be developed.

The Congress was an excellent opportunity for confronting the state and the needs of child care in interwar Poland. It made it possible for many circles and institutions to present their attitudes and views on the child, with respect to various issues. However, possible attempts for implementing the Congress’ programmes of change and improvement of the child’s situation must have failed due to the outbreak of the Second World War.